

УДК 330.33.01
© 2010

О.В. Зленко

Національний науковий
центр «Інститут
землеробства» УААН

* Науковий керівник —
член-кореспондент УААН
П.А. Лайко

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ І ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬГОСПВИРОБНИКІВ*

Аналіз стану кредитної забезпеченості сільськогосподарських товаровиробників свідчить про негативний кредитний клімат у сільськогосподарській галузі України. Зроблено висновок, що існуюча політика підтримки сільського господарства не сприяє подальшому розвитку більшості сільськогосподарських підприємств. Розглянуто стан кредитування сільгосппідприємств в Україні та кредитної політики щодо вітчизняного аграрного сектору за 1991—2009 рр.

Агропромисловий комплекс (сільське господарство і переробна промисловість) формує 17—18% валового внутрішнього продукту України та близько 60 відсотків фонду споживання населення. Його стан і темпи розвитку є гарантом продовольчої безпеки держави і головним фактором стабільності внутрішнього продовольчого ринку.

Незважаючи на значне збільшення обсягів бюджетного фінансування (з 4,7 у 2000 р. до 5,76 млрд грн у 2009 р.) та кредитної підтримки сільського господарства, значна кількість сільськогосподарських підприємств залишається збитковою.

Значну увагу проблемам державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки приділяють вітчизняні вчені В.М. Алексійчук, П.І. Гайдуцький, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, П.А. Лайко, Ю.Я. Лузан, М.Й. Малік, Д.С. Олійник, П.Т. Саблук, Н.М. Феценко та ін. Водночас правові аспекти проблеми державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки залишаються недостатньо вивченими і потребують поглибленого опрацювання, що особливо важливе в умовах економічної кризи.

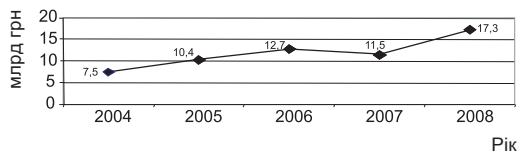
Мета дослідження — оцінка існуючого стану кредитування сільгосппідприємств в Україні, вивчення взаємодії кредитної політики і правового механізму кредитування сільського господарства та визначення найбільш доцільних напрямів їхнього удосконалення.

Результати досліджень. Кредитне забезпечення — найважливіше джерело фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств та дієвим заходом виходу країни з кризового стану [1—4, 6]. За даними Міністерства аграрної політики України, в 2008 р. підприємства агропромислового комплексу одержали у 1,5 раза більше кредитів, ніж у 2007 р. (рисунк).

У 2008 р. за пільговими умовами було одержано 12 млрд грн, тобто майже 70% усіх залучених кредитів. За ставки рефінансування НБУ 12% підприємств сільського господарства повинні платити за кредити 8%.

За повідомленням аналітичного департаменту Української аграрної конфедерації, обсяги кредитування аграрного сектору економіки України станом на 17.12.2009 р. становили 5,76 млрд грн, або 35% обсягів кредитування у 2008 р., з них короткострокових — 4,1 млрд грн, середньострокових — 1,15, довгострокових — 0,5 млрд грн. У 2009 р. обсяг пільгових кредитів у 2,55 млрд грн становив 22,5% показника 2008 р. Кредити залучили 2039 підприємств, пільгові кредити одержали 934 підприємства. Зменшення на 65% у 2009 р. обсягів залучених кредитів супроводжувалось підвищенням у 1,8 раза суми вимог банків за кредити, видані у минулі періоди. До основних комерційних банків, які є лідерами у кредитуванні сільського господарства в Україні, належать Райффайзен Банк Аваль, Укрсоцбанк, Приватбанк, УкрСиббанк, Укрексімбанк, Промінвестбанк, Правекс Банк.

Серед кредитів, що виділяються підприємствам АПК, переважають короткострокові та з високою процентною ставкою (до 25%), у той час як у Європі кредити таким підприємствам надаються на умовах сплати 4—5% річних [6].

Динаміка залучення кредитів підприємствами агропромислового комплексу, млрд грн:
—◆— сума залучених кредитів, млрд грн

Разом з тим, за даними Міністерства аграрної політики України, лише 10% сільськогосподарських підприємств України потребують короткострокових кредитів, а у довгострокових кредитах (терміном 5—20 років) мають потребу близько 64% підприємств і ще близько 16% — у середньострокових (до 5 років) [5].

Аналіз стану наданих кредитів підприємствам агропромислового комплексу Київської області за 2002—2007 рр. показав зростання обсягів банківського кредитування. Так, у 2007 р. сума кредитів сільськогосподарським підприємствам становила 2880487,77 тис. грн. Однак у 2008 р. обсяги наданих кредитів порівняно з 2007 р. скоротились майже у 1,5 раза. У 2008 р. сільськогосподарські підприємства Київської області одержали 788100,18 тис. грн короткострокових кредитів, а обсяг компенсаційних коштів за короткостроковими кредитами становив 26087,28 тис. грн.

У 2007 р. комерційні банки надали кредитів підприємствам АПК на суму 308399,33 млн грн, з них короткострокових — 238913,63, середньо- і довгострокових — 2572088,44 тис. грн. За компенсаційною схемою у 2007 р. підприємства АПК одержали 266821,39 млн грн кредитних ресурсів.

Аналіз стану кредитної забезпеченості висвітлює негативний кредитний клімат, що склався в сільськогосподарській галузі України, формування якого супроводжується відтоком із неї фінансових ресурсів. Тобто існуюча державна політика підтримки сільського господарства не сприяє подальшому розвитку більшості сільськогосподарських підприємств.

Як показала практика, кредитна політика, що проводиться, орієнтована на вузьке коло позичальників, не має ефективних механізмів кредитування сільськогосподарських товаровиробників, обмежена у виборі способів надання кредитної підтримки господарствам різного рівня економічного розвитку. Українські банки кредитують вибірково — тільки позичальників з високим рівнем платоспроможності і за умов, що дозволяють звести ризик до мінімуму. Одним із основних факторів, який стримує розвиток сільського господарства України, є відсутність можливості доступу до кредитних ресурсів у сільській місцевості, особливо для великої кількості дрібних і середніх господарств. Незважаючи на політику сприяння кредитуванню, потреби невеликих сільськогосподарських виробників у кредитних ресурсах не задовольняються у повному обсязі.

Кредитна політика за своєю сутністю являє собою цілеспрямовану діяльність держави та її компетентних органів з визначення економічно обґрунтованих принципів, концепції розвитку кредитних відносин, установлення пріоритет-

них напрямів інвестицій з урахуванням рівня розвитку багатокладних агроекономічних відносин, що склалися, і виконання конкретних завдань і цілей, які ставляться перед сільським господарством. В основу кредитної політики держави покладено правовий механізм — дійовий інструмент її реалізації.

Майнові інтереси суб'єктів кредитних правовідносин найчастіше об'єктивно проявляються на рівні мікроекономіки у відносинах між сільськогосподарськими комерційними організаціями, підприємствами і банками. Кредитна політика має сприяти пошуку найбільш досконалих правових способів реалізації об'єктивних ринкових економічних законів у банківській практиці за активної участі в ній сільськогосподарських товаровиробників.

Кредитна політика щодо вітчизняного аграрного сектору протягом 1991—2009 рр. формувалася відповідно до макроекономічної ситуації та структурних перетворень в Україні. Роздержавлення і комерціалізація банківської системи, постачання та збуту, реформування аграрних підприємств, адміністративна реформа зумовлювали необхідність створення нової системи відносин між учасниками ринку та функцій державного управління. Серед економічних факторів, що визначали напрям кредитної політики у сільському господарстві, були інфляція, вартість кредитних ресурсів на ринку, забезпеченість оборотними засобами, фінансовий стан підприємств, динаміка цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси, наповненість бюджету, фінансова криза та інші.

З метою подолання негативних тенденцій та створення умов для позитивної динаміки розвитку аграрного сектору в Україні було прийнято 15 базових законів. Основними з них, які регламентують державну підтримку розвитку сільського господарства, є закони України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877—IV та «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 № 2982—IV.

У 2007 р. постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 № 1158 було затверджено Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року. До основних пріоритетів Програми можна віднести: удосконалення системи підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників, розвиток фінансово-кредитних механізмів та посилення соціального захисту сільського населення.

Крім того, на виконання законів Кабінетом Міністрів України приймається велика кількість розпорядчих документів та видаються накази Міністерства аграрної політики України.

Проте проведений аналіз засвідчує, що ви-моги чинних законів не завжди виконуються. Використання коштів державного бюджету, які виділяються на здійснення державної підтримки агропромислового комплексу, проводиться у відповідності із затвердженими порядками. Однак часта зміна механізмів виділення коштів державного бюджету на підтримку виробництва продукції рослинництва і тваринництва, ускладнення процедури подання документів на розгляд районних комісій, встановлення додаткових обмежень, у тому числі щодо наявності заборгованості перед бюджетами усіх рівнів і обов'язковими фондами, збільшення кількості перевірок використання таких коштів призвели до зменшення кількості підприємств, які по-

давали документи на одержання державної підтримки.

Зокрема, постановою Кабінету Міністрів від 27.08.2008 р. № 763 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу» встановлено, що всі сільськогосподарські товаровиробники, які отримують підтримку на виробництво продукції рослинництва і тваринництва, повинні надавати довідку про відсутність (наявність) заборгованості перед місцевим бюджетом з податку з доходів фізичних осіб. Цю зміну було введено в дію у другому півріччі 2008 р., що призвело до значного зменшення кількості дрібних одержувачів державної фінансової підтримки.

Висновки

Сільськогосподарське виробництво відно-сять до кредитомісткої, непривабливої та ви-сокоризикованої галузі через специфічні особ-ливості виробництва (сезонний характер, відсутність гарантій у результатах, залежність від природних умов та фактора часу). Ця галузь потребує авансування коштів на триваліший період порівняно з іншими галузями економіки.

В Україні не створено дієвих механізмів фінансування та кредитної підтримки підприємств агропромислового комплексу не-зважаючи на численні законодавчі та норма-тивні документи, які приймалися на підтрим-ку сільськогосподарського виробництва у 2007—2008 рр.

Сучасні проблеми кредитування значно ус-кладнилися у зв'язку з кризою банківської сис-теми, яка спричинила значне подорожчання

позичкових коштів. Розв'язати проблему кре-дитування аграрного сектору можна лише за умови участі держави в проведенні активної політики підтримки всіх учасників механізму кредитування: сільськогосподарських товаро-виробників, банків, лізингових компаній та ін.

Існуюча залежність підприємств агропро-мислового комплексу від фінансово-кредитної системи зумовлює необхідність удосконален-ня економічного механізму кредитування сільськогосподарських товаровиробників. Сер-ед основних напрямів формування повноцін-ної системи кредитування сільськогоспо-дарських товаровиробників слід відзначити такі: зміна нормативно-правової бази у сфері кредитування АПК; законодавче врегулюван-ня прав і обов'язків учасників кредитного про-цесу; забезпечення належної державної підтримки у сфері пільгового кредитування.

Бібліографія

6. Немкович О.Б. Особливості кредитування сільськогосподарських підприємств/О.Б. Немкович. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу:// nuwm.rv.ua/metods/asp/vd/v41ek29.doc.
4. Литвиненко Т.І. Основні напрями реформу-вання системи кредитування в аграрному секторі/Т.І. Литвиненко//Вісн. аграр. науки Причорномор'я. — 2006. — Вип. 2. — С. 119—123.
2. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогоспо-дарських підприємств: Монографія/О.Є. Гудзь. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 578 с.
1. Бондарь К.В. О некоторых проблемах кредит-ного обеспечения сельскохозяйственных предпри-

- ятий Луганской области/К.В. Бондарь//36. наук. праць ЛНАУ. — Луганськ: Вид-во ЛНАУ. — 2004. — № 33(45). — С. 107—111.

3. Зарук Н. Оценка кредитного потенциала сельхозтоваропроизводителей/Н. Зарук, Д. Мур-зин//АПК: экономика, управление. — 2007. — № 2. — С. 25—27.

5. Мережко І.В. Кредитування в сфері сільсько-го господарства/І.В. Мережко//Матеріали І Всеукр. заочної наук.-практ. конф. 20—22 січня 2010 р. «Актуальні питання сучасної економіки» [Електрон. ресурс]. — Режим доступу://<http://udau.edu.ua/library>.